

אור אלהנ

בסייעתא דשמיא

נצבים וילך

ויל עי קהילת 'זכרון יחיאל' רחוב שאול המלך 2/ ירושלים
בנשיאות מירינה גה"צ רבי אלחנן יעקב דוד הכהן רבינוביץ שליט"א
פתגמין קדישין שנשמעו ממעיינותיו של רבינו שליט"א

עובדא רבא

יש דין ויש דיין - פסק דינו של הרידב"ז

בעיר בעיירה סלוצק מקום כהונתו של הגאון הקדוש רבי יעקב דוד זיע"א הרידב"ז, (יומא דהילולא א' תשרי תרע"ד, בסוף ימיו אוה למושב לו בצפת, וזקניי הגה"ק רבן גמליאל זצ"ל שהגיע לצפת בשנת תר"פ למד בישיבתו שהמשיך אחר פטירתו) אירע מעשה שזכה לפרסום רב בשעתו, רופא יהודי פורק עול נהג מטעמי בריאות לצאת לטייל לפנות ערב, הדבר היה ביום חמישי, עובר הרופא ליד האיטליז ומבחין כיצד הקצב היהודי שחנותו היתה מלאה קונים, מפציר בהם לצאת מהחנות ואומר להם, כי מי שירצה לקנות דוקא היום ישוב בעוד שעה. הרופא שלא הבין למראה עיניו, ניגש אל הקצב ושאל לפשר הדבר, איך מלאו ליבו ביום חמישי יום הפרנסה לגרש את הקונים חוצה ולדחוף את הפרנסה בידיים? "ממהר אני לבית הכנסת, ללמוד ולהתפלל ולעבוד את השם יתברך, הפרנסה נגזרה מן השמים, וחוץ מזה עלי לדאוג על העולם הבא שלי." עולם הבא? לגלג הרופא "אין דבר כזה." השיב היהודי הפשוט: "לכבודו אולי אין, אולם אני מקוה שלי כן יהיה." תשובת היהודי הנוקבת גרמה לו לרופא ללעוג עוד יותר, עד שנענה ואמר: "שמע נא לי ר' יהודי, אולי תרצה להגדיל חלקך שם בעולם הבא שלך? אני מוכן ומזומן למכור לך את חלקי בעולם הבא תמורת רובל אחד." "איזה עסק מצויין" התפעל היהודי והגיש לו לרופא רובל אחד.

חלפו ימים ועברו שנים רבות מאז אותו מקרה, וביום בהיר אחד נכנסה אל האיטליז של היהודי, אשה כבודה והציגה את עצמה בתור אלמנת הרופא. לאחר שיחה קלה החלה מספרת לקצב "לאחר שבעלה הרופא נפטר, ראתה בחלום את בעלה כשהוא נרעש עד מאוד." וסיפר: "דנוהו במשפט לפני בית דין של מעלה, וכך החובה הכריע את גורלו לשבת, בא הרופא בטענה: "ומה עם הצלת נפשות שעסקתי בהם בימי חיי? מה עם ריפוי החולים העניים שריפא ללא תשלום? הלא זכויות רבות לו, האם זה עולם האמת?" שאל בפחד ובמורא. ענו לו בבית דין של מעלה: "אמת נכון הדבר, במעשיך הטובים בעולם התחתון, יכולת להקל מעליך את דינך הקשה, אולם אתה בעצמך גזרת את דינך בידך, בשעה שהחלטת למכור את חלקך בעולם הבא לקצב היהודי תמורת רובל אחד." "ביקש בעלי הרופא שירחמו עליו ועל נשמתו המיוסרת, אולי יסכים היהודי לחזור מן המקח" והסכימו על ידו שאם יצליח לגרום לו ליהודי לוותר ולחזור בו מהעסקה יבוטל גזר דינו. בעלי בא בחלומי, ביקש והתחנן לפני שאלך לקצב ואשתדל לבטל את המכירה. בפעם ראשונה שחלמתי, ביטלתי החלום מליבי הלוא חלומות שזוא ידברון, אך כאשר נשנה החלום פעמיים ושלוש ובעלי לא הרפה ממני, החלטתי לברר האם חלום אמת הוא או לא? הקצב אישר את כל המאורע וסיפר לאלמנה את כל אשר אירע באותו יום חמישי. האשה הנדהמת, הציעה ליהודי שיחזור בו מהעסקה והיא תחזיר לו רובל כסף תמורת חלק בעלה בעולם הבא, אולם הקצב לא הסכים ודחה את ההצעה והסביר לה: "הן תביני, קצב פשוט אנכי, כמה מצוות כבר ישנן בחלקי? לצערי ולבושתי, מעט מאוד, מי יודע האם הייתי זוכה בכלל לחלק בעולם הבא. עתה

פרפראות לחכמה

טעם שמתחילין לומר סליחות ד' ימים לפני ראש השנה

כתב הרמ"א (סימן תקפ"א סעיף א') מנהג בני אשכנז, דעומדים באשמורת לומר סליחות ביום א' שלפני ראש השנה, ואם חל ראש השנה ב' ג', מתחילין מיום א' בשבוע שלפניו. והטעם כתב המסנה ברוחה (שם ס"ק ו') בשם לבוש (החור שם סעיף א') משום שהרבה נוהגים להתענות עשרה ימים עם יום הכיפורים, ולעולם יחסרו ד' ימים מראש השנה עד יום הכיפורים, שלא יוכלו להתענות, דהיינו ב' ימים של ראש השנה, ושבת שובה, וערב יום כפור, לכך צריך להשלים בשם אליה רבה (שם ס"ק ח') דקבעו ד' ימים שכן מצינו בקרבנות, שטעונים ביקור מזום, ד' ימים קודם הקרבה, ובכל הקרבנות (בפרשת פינחס) כתיב (במדבר כ"ה, א' - כ"ט, ל"ט) "והקרבנתם עולה", ובראש השנה כתיב (שם כ"ט, ב') "ועשיתם עולה", ללמד, שבראש השנה יעשה אדם עצמו כאילו מקריב את עצמו, ולכן קבעו ד' ימים לבקר כל מומי חטאתו ולשוב עליהם.

ולענין אפשר לומר עוד טעם למה אומרים סליחות ד' ימים לפני ראש השנה, כיון דבריאית העולם היה בכ"ה אלול, ויום השני היה ראש השנה, ואז נברא האדם. דהרי בגמרא נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע, מתי נברא העולם, רבי אליעזר אומר בתשרי נברא העולם (ראש השנה דף י" ע"ב), רבי יהושע אומר בניסן נברא העולם (שם דף י"א ע"א), ואמרינן בגמרא (שם דף כ"ז ע"א) כמאן מעלינן האידנא יזה היום תחלת מעשיך וזכרון ליום ראשון, כמאן כרבי אליעזר, דאמר בתשרי נברא העולם. היינו שהגם שנברא העולם ביום כ"ה אלול (כמבואר לקמן), מכל מקום אין מלך בלא עולם, וכל זמן שלא נברא האדם, לא נקרא עוד תחלת מעשיך, כיון דעיקר כל הבריאית היה בשביל האדם, ולכן שפיר נקרא תחלת מעשיך ביום שנברא האדם. וכתבו התוספות (שם דף ח' ע"א ד"ה לתקופות) דלרבי אליעזר בכ"ה אלול נברא העולם, וכשנברא האדם בשני, קודם התודות. ולאבודרהם (ראש השנה וזכרונות דף רע"ג) היה לו גירסא בגמרא שבכ"ה באלול נברא העולם, דדל: ואמרינן בראש השנה (דף כ"ז ע"א) כמאן מעלינן האידנא יזה היום תחלת מעשיך? כמאן כרבי אליעזר דאמר בכ"ה באלול נברא העולם, ביום ששי שהוא ראש השנה נברא אדם הראשון, נמצא שהיום נגמר הרינו של עולם, ולכן כל העולם נדון ביום זה. וכן הוא להרי"א בפסקתא (פרק מ"א) רבי אליעזר אומר בכ"ה באלול נברא העולם, ואתיא כמאן דתניא "זה היום תחלת מעשיך", נמצא אומר, ביום ראש השנה נברא אדם הראשון (הובא בגמרא בסנהדרין ס"ט). ומה שכתב הלבוש (החור סימן תקפ"א סעיף א') וכדי לערבב את השטן שלא ידע יום שהוא ראש השנה - אין מתחילין לקרות פרשת בראשית ביום ראש השנה, שכן היה ראוי לקרות פרשת בראשית ביום ראש השנה, דהא קי"ל (ד"ה דף כ"ז ע"א) בראש השנה נברא העולם (עכ"ל), כוונתו כיון שבראש השנה הוא יום השני לבריאה, ואז נברא האדם, היה ראוי לקרות פרשת בראשית, היינו סדר הבריאה של כל ששת ימי המעשה עם השבת (בראשית א', א'-ב', ג'), רק לא עושים זאת מטעם שרונים לערבב השטן היוצא מכל זה שבריאית העולם היה ביום כ"ה אלול, ולכן אפשר לומר דלכן נהגו להתחיל לומר סליחות לפחות ד' ימים קודם ראש השנה, דהיינו מכ"ז אלול, כיון דיום כ"ה אלול לא יכול לצאת ביום ראשון, ולא אד"ו ראש השנה (סדר או"ח סימן תכ"ח דף ק"ע ע"ב, שו"ע שם סעיף א'), ואם יהיה כ"ה אלול ביום ראשון, יהיה ראש השנה שני - שבת, ואז יהיה יום כיפורים ביום ראשון, וזה לא עושים כמבואר בגמרא (ראש השנה דף כ' ע"א) או משום יראת, או משום מתיא. ולכן תקנו לומר סליחות לפחות מכ"ז אלול, דעיקר המטרה הוא להתחיל הסליחות מיום שנברא העולם, עד יום הכיפורים, וכיון שכ"ה באלול לא יכול לחול ביום ראשון, ובשבת לא אומרים סליחות, תקנו שפחות יתחילו מכ"ז אלול, דהעיקר הוא בימי החול, ואז היה ימי בריאת העולם אומרים סליחות, וממשיכים בסליחות עד יום כיפורים.

ראש השנה מרומז בפרשתינו

אתא בטור ושו"ע או"ח (סימן תכ"ח סעיף ד') דפרשתינו "אתם נצבים" חל תמיד קודם ראש השנה, ודורשי רשומות (מאור עינים ליקוטים ד"ה אתם נצבים, שער ישכר מאמרי חודש תשרי, מאמר אונים למשפט ס"ק מ"ג) אמרו "אתם נצבים היום" (דברים כ"ט, ט') דא ראש השנה לפי המובא בזה"ק (חלק ב') פרשת בא דף ל"ב ע"ב) ויהי היום (איוב א', ו') דא ראש השנה. ומצאתי רמז נוסף, דכתיב בפרשתינו (שם כ"ט, י"ח) "והתברך" פירש רש"י כמו והתגלה והתפלל (עכ"ל), היינו שהתורה מרמזת לנו "והתברך" אתה רוצה להתברך בשנה טובה ומבורכת, אז אתה צריך לעשות שני דברים אלו "והתגלה והתפלל". "והתגלה" כפשוטו להסתפר לפני ראש השנה, כלשון הסור (או"ח סימן תקפ"א דף רצ"ז ע"ב) ורוחצין ומסתפרין, על פי המדרש (ירושלמי ראש השנה פרק א' הלכה ג') אמר ר' סימון, כתיב (דברים ד', ו') כי מי גוי גדול, ד' חנינא ור' יהושע אומרין, איזו אומה כאומה זו, שיוודעת אופיה של אלקיה, (פרוש) מנהגיו ודיניו, שנהגו של עולם, אדם שיש לו דין, לובש שחורים, ומתעטף שחורים, ומגדל קננו, ואין חותך צפרניו, לפי שאינו יודע איך יצא דינו, אבל ישראל אינם כן, לובשים לבנים ומתעטפים לבנים, ומגלחין זקנם, ומחתיכין צפרניהם, ואוכלין ושותין ושמחים בראש השנה, לפי שיוודעין שהקב"ה יעשה להם נס, לפיכך נוהגין לספר ולכבס בערב ראש השנה (עכ"ל). הרי שבוה שמסתפרים יוצאים זכאי בדין. "והתפלל" צריכים להתפלל על שנה טובה, וכלשון הסור (שם דף רצ"ז ע"א) וכל המוסיף לבקש רבמים, וכות הוא (עכ"ל), וזה הוא "והתפלל", אז יהיה לנו שנה טובה ומבורכת בכל העניינים.

עוד רמז יש ליתן בזה דכתיב בפרשתנו (ל', ט"ו - ט"ז) "דאם נתתי לפניך היום" בראש השנה "את החיים ואת הטוב, ואת המות ואת הרע", כמו שאומרים בתפלת מוסף ראש השנה "ובריתנו בו יפקדו" להוכיחם לחיים ולמות. "אשר אנכי מצוך היום" בראש השנה "לאהבה את ה' אלקיך, ללכת בדרכיו, ולשמור מצוותיו וחקותיו ומשפטי" או תזכה ברין "והיית רובים, וברכך ה' אלקיך". וכן כתיב שם (ל', י"ט) "העדותי בכס היום" בראש השנה "את השמים ואת הארץ, החיים והמות נתתי לפניך, הברכה והקללה", כראיתא בגמ' ר"ה (דף ט"ז ע"ב) אמר רבי כרספדאי, אמר רבי יוחנן, שלושה ספרים נפתחו בראש השנה, אחד של רשעים גמורים, ואחד של צדיקים גמורים, ואחד של בינונים, צדיקים גמורים נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים, רשעים גמורים נכתבין ונחתמין לאלתמין למיתה, בינונים תלויין ועומדין מראש השנה ועד יום הכיפורים, וכן נכתבין לחיים, לא זכו נכתבין למיתה (ע"כ). ולכן הקב"ה מבקש מאתנו "וברית בחיים" שתדאגו להכנס בספרן של צדיקים גמורים "למען תחיה אתה וזרעך", אמן כ"ה.

אופן השגחת הקב"ה על ישראל

והרה אפי ביום ההוא ועזבותם, והסתרת פני מהם (ל"א, י"ז)

פי' רש"י "והסתרת פני" כמו שאינו רואה בצרתם, וביאר המזרחי והסתרת פני הקב"ה הוא העדר השגחתו, ונקרא הסתר פנים, מפני שכל מי שאין פניו רואות את הדבר אינו משיג בו, וזה מה שכיון הרב (רש"י) כמו שאינו רואה בצרתם, וכן פירש השפתי חכמים (שם ס"ק כ'), ובאר הטיב (שם), ואני עומד ומשתאה איך אומרים שהקב"ה הסיר השגחתו מאתנו, ח"ו לומר כן. וכבר יסד הרמב"ם שלש עשר עיקרים, והראשון שבהם הוא "אני מאמין באמונה שלימה שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומנהיג לכל הברואים, והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים", הרי שהבורא ב"ה מנהיג לכל הברואים, ק"ו לישראל, "הוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים", ואין אפשר לומר שהסיר השגחתו מאתנו, אם הרמב"ם שהיה כבר אחר התורכן מעיד שהוא לבדו עושה ויעשה לכל המעשים. והרמב"ם כתב עוד יותר בשלושה עשר סודות עיקרו דתנו (פירוש המשניות סנהדרין פרק י') וז"ל: היסוד העשירי, כי הוא הש"י יודע מעשיהם של בני אדם, ואינו מעלים עינו מהם, לא כדעת מי שאמר עוב ה' את הארץ, אלא כמו שנאמר (ירמיה ל"ב, י"ט) גדול העצה ורב העלילה אשר עיניך פקוחות על כל עיני בני אדם, וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ (בראשית ו', ה'), ונאמר (שם י"ח, כ') זקת סודם ועמורה כי רבה (עכ"ל). והבט רואה בשומרי אמונים (מאמר השגחה פרטית פרק י"ז) וז"ל: הבורא הרחמן ברוב רחמיו והמלתו, משיגה אפילו על בריה קטנה שבקטנות בהשגחה פרטית כמוזא בתיקוני זוהר (דף ס"ה ע"א), ומבאר באריכות שהקב"ה משיגה בהשגחה פרטית אפילו על עופות שמיאים, וסוים וז"ל: ואם הקב"ה כי"כ השגחתו על עופות וברואים שמיאים, כ"ש על אדם שנברא בעלם אלקים, וכש"כ על זרע ישראל עם קדשו, שקרואים בנים חביבים אהובים וזע אברהם יצחק ויעקב, בודאי ובודאי שאין שום רגע ח"ו שהקב"ה סיר השגחתו מכל בר ישראל, מהפטר, וכ"ש מהכלל, וכן מכל דרכי איש, ומעל כל צעדי ותנועותיו ממש, שכן אמר איוב (ל"א, ד') הלא הוא יראה דרכי, וכל צעדי יספור (עכ"ל). וצ"ל כדפי' ביספורנו (שם) אע"פ עיני חמלתי מהם, ככלתי רואה בצרתם (עכ"ל), היינו שיש השגחת ה' על כל פרט ופרט, רק הוא מעלים עין בצרות ישראל כאילו אינו רואה, והן הן דברי רש"י (הג"ל) "כמו שאינו רואה בצרתם". ולא כתב "שאינו רואה בצרתם" זה הוכחה ברורה ואמיתית שאין שום העדר השגחתו אפילו ברא בתראה הדין, רק לפעמים הקב"ה "מעלים עין חמלתו, ככלתי רואה בצרתם". מכוונת בשומר אמונים (שם) הראים בסיבות פתאות שלו, וקטנות אמונתו בו ית' שמו, גורם שח"ו הקב"ה יסתיר פניו ממנו, ובכל אלו ההסתרות ג"כ טמון השגחתו ית', רק שהוא בדרך אחוריים ובהסתרה וצריך לחתור חתירה למצוא אותו ית' ע"י תוקף אמונה בננו ובהמניין ע"י צעקה וזעקה לה', כי הסתרה כזו הקב"ה כרי שיחפשו אותו בני אדם, ופעמים מסתיר הקב"ה את עצמו בענין זה, ופעמים בענין אחר, וכן לפעמים ההסתרה היא לבלבל האדם מעבודת הש"י, והאדם סובר שהוא הסתרה, אבל באמת הוא גלוי גדול, וכשנשובר ההסתרה נתגלה לו אור פני ה' (עכ"ל). והדעת זקנים מבעלי התוספות (שם) פירש עוד יותר ד"ההסתרת פני מהם" זהו דרך חיבה, כאדם שחטא לו בנז, ואומר לרבו להלקותו, והוא אינו יכול לראות בצרת בניו ושהמניין ע"י צעקה וזעקה לה', כי הסתרה כזו בננו. וכעין זה פירש בשומר אמונים (שם פרק כ"ז) את הפסוק (דברים ל"ב, כ') אסתירה פני מהם, אראה מה אחריתם, דהיינו שהקב"ה מסתתר פניו מישראל, ורואה ומביט בכל אלו ההסתרות מה אחרית סוף תיקונו של כל נפש מישראל, כי לא ירח ממנו נח (שמואל ב', י"ד, י"ד).

הדרבנות משרע"ה לבטל דעתנו מפני רצון הבורא ב"ה

וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל (ל"א, א')

וה"ל רש"י (שם א') וילך משה וגו', וכתב (שם ב') לא אוכל עוד לצאת ולבוא, יכול שתשש כחו, תלמוד לומר (למון ל"ד, ז') "לא כהתה עינו ולא נס לחה", אלא מהו לא אוכל, אינו רשאי, שנטלה ממני הרשות ונתנה ליהושע. וא"י גהניצ רבי גמליאל זלללה"י, הקשה למה מתחיל רש"י הפרשה בפסוק וילך משה וגו', ולא מפרש על זה כלום. ותידין בארזכה לפי דרכי בקורת (הובא בתפארת בנים מרדכי דובש פתני ישינן דף ס"ט).

ולענין נראה לומר תירוץ נוסף, לאחוז בשפולי דגלימא, נקדים דברי דעת זקנים מבעלי התוספות (שם) וז"ל: "בן מאה ועשרים שנה אנכי היום, לא אוכל עוד לצאת ולבוא" כי זקנתו, ועוד כי ה' אמר אלי לא תעבור את הירדן – דבר אחר "לא אוכל לצאת ולבוא", לא משום חלישות, אלא משום שה' אמר אלי לא תעבור (עכ"ל). דואם מדבריו שבפירוש השני פירש כרש"י, ואילו פירש הראשון הוא ש"לא אוכל עוד לצאת ולבוא" כיון שזקנתי, ועוד שה' אמר אלי לא תעבור את הירדן. ויתכן שלזה נתכוין רש"י לומר "וילך משה וגו'" שמחא חיוני לא כהתה עינו ולא נס לחה, דהרי יכול לצאת ולבוא, ולכן צריכים לומר שמה שכתב בפסוק השני "לא אוכל עוד לצאת ולבוא" הכוונה "אינו רשאי שנטלה ממני הרשות ונתנה ליהושע". עוד אפשר לומר דאם משה לא הלך, רק כלל ישראל היו באים אליו, והיה אומר להם פסוק זה "לא אוכל עוד לצאת ולבוא", וה' אמר אלי לא תעבור את הירדן הוה"ו "לא אוכל עוד לצאת ולבוא" כיון שזקנתי, ועוד שה' אמר אלי לא תעבור את ישראל היו יכולים לחשוב, שמהם מסכים עכשיו להעביר הנשיאות ליהושע, כיון שסוף כל סוף אין לו כבר כח ללכת, ולכן מסכים לדברי הקב"ה, ולכן הלך משה דייקא להראות לישראל שיכול ללכת, רק מנטל דעתו לגבי דעת הקב"ה. ולזה כתב רש"י "וילך משה וגו'", שכאן הראה משה רעיו מהימנא, הדרבנות לישראל, איך שצריכים לבטל דעתנו, מפני דעת הבורא ב"ה, שאפילו שיכול ללכת וכוה במתניו, עכ"ז אמר להם, "לא אוכל עוד לצאת ולבוא", כיון שהקב"ה לא רוצה.

תיקון למי שלא התפלל רח"ל

אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם (ב"ט, ט')

ואיתא עלה במדרש רבה (פרשה ה' ס"ק א') הלכה, אדם מישראל שלא התפלל תפילת השחר, או תפלת מוסף, או תפלת המנחה, הרבה פעמים, שלא פנה להתפלל – אי זו שעה מותר לו להתפלל ויצא בה ידי חובתו, כיצד הוא צריך לעשות (והמדרש ממשיך בזמני התפלה, ובמעלת התפלה). וראיתי בחתם סופר על התורה (פרשת נצבים דף ק"ז, קכ"ג) שמבאר שייכות המדרש לפרשה זו, בשתי אופנים לפי דרכו בקודש. וראה עוד ביאור בזה באמרי קודש (דברים כ"ט, ט') דף שצ"א).

ולענין אפשר למימר דהנה כתיב בפרשתנו פרשת התשובה (ל', א' – ט'), ואיתא ברבינו יונה (ספר היראה, בסיום הספר, וכ"ה בסדר היום סדר תפלת השחר. ראשית חכמה שער האהבה פרק י' ס"ק ל"א. ליקוטי מהרי"ח חלק א' סדר י"ג עיקרים ד"ה הנה. מקור התפלות שחרית ד"ה פרשת היראה) שצריך לומר פרשה זו בכל יום. וגם מאי דכתיב בפרשתנו (ל', י"א – י"ג) כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוה היום, לא נפלאה היא ממך, ולא רחוקה היא – לא בשמים היא – ולא מעבר לים היא – כי קרוב אליך הדבר מאוד, בפיך ובלבבך לעשות, וס"ל להרמב"ם (ל', י"א), והספורנו (שם) ובעל הטורים (שם) שקאי על מצות התשובה, שפסוק זה הוא המושך מפרשת התשובה (הג"ל). ומכיון שבפרשתנו מיידי מתשובה, אתי שפיר אמאי מתחיל המדרש "אדם מישראל שלא התפלל – הרבה פעמים – כיצד הוא צריך לעשות" דהדיון הוא שרק תפלה אחת יש לה תשלומין כשהיה בשוגג (ברכות דף כ"ז ע"א, רמב"ם תפלה פרק ג' הלכה ה' – ט', שו"ע א"ח סימן ק"ח סעיף א' ב'), אבל אם לא התפלל ב' תפלות, אין בפיך ובלבבך לעשות, ואם לא התפלל במידה, אפילו תפלה אחת אין לה תשלומין (ברכות שם, רמב"ם שם שו"ע שם סעיף ז'), ועל זה אמרינן (קהלת א', ט"ז) מעוות לא יוכל לתקון, וחסרון לא יוכל להמנות (ברכות שם). והמדרש רוצה לבאר לנו, הגם שהוא מעוות לא יוכל לתקון, עכ"ז תשובה מהני לזה, דאין לך דבר שעומד בפני התשובה (ירושלמי) (פאה פרק א' הלכה א'), רמב"ם (תשובה פרק ג' הלכה י"ד). והאריך בזה השל"ה מסכת ראש השנה, (דרך חיים ס"ק קי"ד – קי"ט) ממאמרי חז"ל בזה.

שזכיתי במצוות רבות של הצלת נפשות וריפוי חולים עניים ללא תמורה, הרי מובטח לי שם בעולם הבא חלק לא מבוטל, האם אחמיצנו? מאוכזבת ומודאגת עזבה האשה את חנותו של הקצב ושובה לביתה.

בלילה ההוא חזר הרופא בחלום אל אשתו, ובשמעו את תשובת היהודי, זעק זעקת שבר נורא, וביקש מאשתו שתלך לרב העיר הוא הגאון הרידב"ז זיע"א, ולהזמין את הקצב לדין תורה. למחרת פנתה האשה לבית הכנסת, וכצאת הגאון הרידב"ז מבית הכנסת, שטחה בפניו את כל הפרשה, את החלומות החוזרות ונשנות, את תשובתו של הקצב וכו'. הסיפור עשה לו כנפיים ותהום כל העיר, הדיון תורה נקבע להיערך בבית הכנסת הגדול. ביום המיועד נקהלו היהודים אשר בסלוצק לבית הכנסת, להיות נוכח בדיון בדין תורה נדיר זה, מתח רב שרר בבית הכנסת כאשר האשה שטחה את טענותיה בפני הדיינים וחזרה שוב על כל מהלך העניינים. לאחר מכן נקרא היהודי הקצב להשמיע את דבריו ואת טענותיו. הציבור היה נבוך מאד, המלמול הנרגש נשמע בבית הכנסת, אלו צידדו עם הרופא הנפטר, ואחרים הצדיקו דוקא את היהודי. בינתיים הוחלט כי פסק הדין ינתן בעוד מחצית השעה.

פסק הדין הכיל שלושה סעיפים: הסעיף הראשון, "המכירה בטלה ומבוטלת" שמחה חרישית נשמע בקהל, והרב הסביר: "עולם הבא אינו רכוש היכול לעבור מיד ליד, עולם הבא הוא האור שנוצר ממצוות ומעשים טובים שפעל האדם בימי חייו" מי שלא עמל כיצד ישיג את האור? המשיך הרב ונשא משלו: "מי ששכר חוטב עצים לחודש ימים תמורת חמישים רובל, מלבד חמישים הרובל שיקבל, זכה בנוסף לזה במתנה נוספת, אור העיר, התעמלות גופו ותוספת בריאות שחיזקו את איבריו. מעתה יכול הוא להתנות עם משכירו לשלם את חמישים הרובל למישהו אחר, אבל בנוגע לבריאות שזכה בה, האם יוכל למכרה? וודאי שלא, זהו איפוא חלק מעצמותו, בשר מבשרו, מתנה זו אינה נכנסת בסוג של מקח וממכר, גם העולם הבא, האורות שזכה בהן אדם שקיים מצוות ומעשים טובים והוסיפו בו כוח רוחני, אין בכוחו למכור אותו תמורת כסף, משום כך על האלמנה להחזיר לקצב את הרובל והמקח בטל.

הסעיף השני: הרופא איבד את חלקו בגן עדן וההסבר: פסוק מפורש הוא (יחזקאל ל"ג י"ב) "ואתה בן אדם אמור אל בני עמך צדקת הצדיק לא תצילנו ביום פשעו", ואמרו חז"ל במסכת קידושין שמדובר בצדיק שהתחרט על צדקותיו, וכן אמרו במסכת סנהדרין שהכופר בעולם הבא נדחה מעולם הבא, "במקרה שלפנינו" סיכם הרידב"ז "הנפטר היה זוכה בשכרו משום שהמקח התבטל, בכל זאת מאחר וכפר בעולם הבא, זלול ולגלג עליו, איבד את עולמו."

הקהל נדהם למשמע אונניהם, כלומר תמהו: כולם הפסידו כאן? הקצב איבד את מקחו והרופא יצא קרח מכאן ומכאן, את הרובל החזיר ואת עולמו איבד? עד שנשמע קולו של הרב בקראו את הסעיף האחרון של פסק הדין, הסעיף השלישי: קידוש שם שמים שנגרם על ידי הרופא לאחר מותו, זיכה אותו לצאת מדינה של גיהנום, וההסבר: מאורע זה גרם קידוש שם שמים גדול, כולם ראו והתחזקו כי יש דין ויש דיין, ועל כל מעשה יבוא האדם במשפט. קובעים אנו על דעת המקום ועל דעת הקהל, שזיכוי הרבים הזה נזקף ליכוחו של הרופא, ועל כגון זה קבעו חז"ל (יומא פ"ז) שהמזכה את הרבים אינו נופל בגיהנום, זאת ועוד, הרי לימדנו חז"ל (מסכת אבות פרק ה' משנה י"ח) "המזכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו." גם כאן זכות הרבים תלוי בו ברופא, וראוי מעמד זה של חיזוק אמונה להקנותו חלק לעולם הבא.

אנחת רווחה נשמעה בין הקהל, רבי! רבי! נשמעה אנחתו של היהודי קצב שפילס לו דרך אל מושב הרב והדיינים, אם כך החשבון הרי גם לי חלק בכך במשו מינייכו לפסוק שגם חלקי לא יקופח.

קו הוראה 'מעדני השלחן'

077-4710-595